

Šlosar, Dušan

[Kolařík, Josef. Nářeční slovník Luhačovického Zálesí]

Linguistica Brunensia. 2011, vol. 59, iss. 1-2, pp. 326-328

ISBN 978-80-210-5507-0

ISSN 1803-7410 (print); ISSN 2336-4440 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/115189>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Slovesa expresivní, intenzifikační a onomatopoická představují zajímavý autentický zbytek speciální slovotvorby formací typických pro mluvené útvary jazyka. Zasloužily by si zvláštní pozornost především pro dohledání neutrálních základů, pokud se zachovaly, a stanovení přehledu slovotvorných prostředků typických právě pro ně. Osvětlnila by se například nepříliš početná intenziva existující ve spisovném jazyce nebo v mluvených podobách celonárodních. Jak plyne ale z uváděných strašných studií Skulinových, Vaškových, Kolajových, Svěrákových a jiných, řada dokladů i typů už nežije. Za přehledem sloves rozdělených do tříd následuje kapitola věnovaná tvoření vidových protikladů. Lexikální protiklady jsou uváděny jako binární: okamžitost – neokamžitost, faktitivnost – nefaktitivnost, a jako ternární protiklad nečleněnost – okamžitost – členěnost (uvádí se zde jediný příklad *fučet / fučat – fúknút – fúkat*). Nabízí se otázka, zda by se nenashly i jiné případy, které by umožňovaly chápat některá intenziva jako nečleněný děj. U některých předponových sloves může vzniknout pochybnost o správné interpretaci významu, např. význam slovesa *otřípat sa* se nám jeví spíše jako „směřování po povrchu“ než autorčina interpretace jako „malá míra děje“; do téže významové skupiny zařadila autorka i sloveso *oprat*. Domníváme se, že jde o perfektum k *prát*, jeví se tedy *oprat* jako prostě perfektivizační užití prefixu *o-*. Jiná dokonavá podoba k *prát* ve slovníku uvedena není. U skupiny sloves s významem malé míry je třeba zohlednit možné chápání jiné, než uvádí autorka, i v dalších případech. Slovesa *přisolit*, *přimastit*, *přikyselit*, *přípepřit* uvedené s významem malé míry (vedle *připálit*, *přihřít*) spíše hledí k významu „přidat k něco k něčemu“ či „dát něco k něčemu“. Pochybnosti vznikají i u příkladů *pomyt*, *pojest*, *povařit* kde je uváděn distributivní význam, ač se nepochybně může realizovat podle situace výpovědi význam prostě perfektivizační, či malé míry děje. Kapitulu uzavírá nejen retrogradní, ale i abecední slovník, což každý čtenář u tak rozsáhlého materiálu, jaký představují slovesa, nepochybně uvítá.

Tvoření adverbii podává u nejfrekventovanějších desubstantivních adverbii velmi solidní přehled o jejich podobách nejen na zkoumaném území, ale s využitím ČJA i na územích Čech a ostatní Moravy. Autorka doplňuje podoby atlasem nezachycené především v podobách *pozitřeku*, *pozutru*, *pozítřku*, *pozajtřešku*. Tak je tomu i u jiných skupin adverbii. Tento slovní druh představuje velmi zajímavý slovotvorný materiál a je dobře, že byl zachycen i ve srovnávací rozšířené podobě, protože mizí z užívání i ve frekventovaných případech.

Závěrečné kapitoly se týkají tvoření zájmen, číslovek a předložek. Poněvadž materiál těchto slovních druhů často přesahuje do sousedních nářečních oblastí, podává autorka přehled zkoumané problematiky i v nich a ČJA jí umožňuje vhledy i do oblastí českých nářečí. Na závěr je uvedeno shrnutí, které opakuje zásadní postupy a jejich výsledky a práci tak vhodně dovršuje.

Zdenka Rusínová

Josef Kolařík: Nářeční slovník Luhačovického Zálesí. Vydalo Město Luhačovice 2010. 117 + 10 nečíslovaných stran

Vítáme symptomy toho, že i po dovršení Českého jazykového atlasu vydávání publikací o moravských dialektech nekončí. Po Slovníku středomoravského nářečí horského typu Jarmily Vojtové (Masarykova univerzita 2008) vychází další souhrn nářeční slovní zásoby. Tentokrát se týká dialektů východomoravských.

Na rozdíl od etnologa Antonína Václavíka, který k Luhačovickému Zálesí počítá přes 30 obcí, Kolařík na základě jazykových kritérií zahrnuje do jádra Zálesí 12 obcí z bezprostředního okolí Luhačovic. Dialekt Zálesí představuje přechodný útvar mezi východomoravskými dialekty jižními („slováckými“) a severovýchodními („valašskými“). Autor sesbíral gros svého materiálu už v letech 1952–57 a od té doby jej soustavně doplňoval až do doby tiskového vydání. To je zamýšleno

jako informace pro školy a kulturní organizace, nikoli pro odbornou lingvistickou obec. Tomu je podřízena terminologie a zjednodušený způsob podání. Přitom ovšem tato práce kvalifikovaného lingvisty splňuje i většinu odborných požadavků.

V úvodním pojednání vykládá zjednodušený způsob přepisu nářečních podob, zčásti problematických v tom, že v důsledku zapsaných hláskových asimilací slovesa s týmiž prefixy (např. *roz-*) jsou rozptýlena na několik míst (*roskmásat, roščákat, rozebrat, rozéjít, rozhavit...*; ještě méně operativně např. v případech jako *vlomít a fířrat* apod.). V úvodu je podán diferenční přehled deklinace substantiv a zájmen, charakterizují se tři konjugační typy, upozorňuje se na existenci petrifikovaného přechodníku (*chca, uvid'a, staňa, nezna...*). Najdeme tu i formu komparativu adverbii (*snadněj, vyšěj, teplěj...*). Poučení o pestrém přechylování příjmení je však zařazeno do úvodní části pojednávající o stavbě slovníkového hesla a o fonetickém přepisu.

Díky tomu, že autor začal už v padesátých letech minulého století, stačil ještě shromáždit odbornou terminologii venkovského individuálního zemědělství. Na posledních nečíslovaných deseti stránkách knihy reprodukuje 64 nákresy předmětů venkovské hmotné kultury, na něž odkazuje z vlastního textu abecedně řazeného slovníku. Zachytil také názvosloví místních ptáků a rostlin, a to tak, že uvádí i jejich odborné popř. i latinské ekvivalenty. Okrajově zapisuje také „pozemková jména“, čímž se rozumí specifická část jmen pomístních. Kromě výrazů nociónálních zachycuje také expresiva. A díky dlouhodobému výzkumu stačil zaznamenat i řadu názvů novější proveniencce, přejímky ze spisovného jazyka s jejich morfologickým zařazením do tradičního dialektu (ale třeba heslo *četnický* je vyloženo jako četnický, heslo *četník* přitom schází, i když začátkem našeho století jeho význam už nemusí být všem jasný). Praktickou osobitostí heslového uspořádání je uvádění celých souborů souvisících pojmenování u pojmových center; např. u hesla *ldlo* jsou uvedeny názvy všech tradičních pokrmů, u hesla *chatupa* výčet všech částí původního dřevěného stavení, u hesla *kvíří* početný seznam kvetoucích rostlin i s jejich latinskými názvy, podobně u hesla *strom* atd. Tak se zjištěná slovní zásoba uvádí do vzájemných významových vztahů. Některých hesel (např. *svadební koláč*) je využito k záznamu místních obřadních textů. Vzhledem k popularizační roli práce nejsou někdy významy vystiženy lexikograficky zcela přesně (např.: *malý* adv. jen v podobě *od mahy*). Význam pak vyplývá z autentické exemplifikace: *rústl tak od mahy* (od malička).

Protože autor, narozený v třicátých letech 20. století v centru Zálesí v Pozlovicích, byl také sám sobě zdrojem informací o slovní zásobě dialektu, představuje jeho slovník spolehlivý průřez dialektem celé jeho generace, a to i včetně dobových archaismů. Odtud také řada zachycených rčení a živých slovních spojení. Ve výkladu spisovných ekvivalentů je někdy autor sveden vlastním nářečním povědomím (*rosklud'it* „rozklídit“, *rosklúzat* „rozklízet“). Tady ovšem zase pramení bohatost jeho lexikonu, zahrnujícího na deset tisíc hesel, tedy podle našich odhadů asi úplnou specifickou slovní zásobu dialektu. Její těžiště přitom leží nesporně ve slovesech, kterých je ve slovníku podle našeho odhadu na čtyři tisíce. Ocenit je třeba, že ve slovníku jsou zaznamenána převážně ve vidových dvojicích. U důležitých sloves je už v základním hesle uvedena spojitelnost s prefixy (např. *vécť* slož.(!) *na-, od-, po- sa, při-, vy-, za-, z-*; *pust'it* slož.(!) *roz-, s-, vy-, za-* ... (vykřičníky zde symbolizují naši výhradu proti užívané zastaralé terminologii, která slovesnou prefixaci zahrnovala do tvoření slov skládáním). Ojedinelé jsou chyby v konstrukci slovesných hesel jako *cápat sa*, mylně místo *nacápat sa*, kde se při derivaci uplatňuje diskretní formant *na- sa*, vyjadřující množství děje. Specifické jsou v popsání slovesné derivaci funkce a velká produktivita prefixů *do-, vy-, za-* a *z(e)-*.

V nesnadné sazbě konstatujeme dva nedostatky: občasnou záměnu znaků *l* a *l* a kuriozní dělení slov jako *oš-úchat, nep-úščaj* apod. (plynouce zřejmě z chybného počítačového programu, který grafem *ú* považuje za signál počátku slova).

Kolaříkova práce představuje cenný a poctivě zpracovaný soubor, zaznamenaný nesporně na poslední chvíli v situaci měnící radikálně způsob života na vesnici. Dílo nevzniklo sice na aka-

demickém pracovišti z grantového podnětu, ale přesto plnohodnotným způsobem přispívá ke komplexnosti současné dialektologické práce.

Dušan Šlosar

Jiří Homoláč: Internetové diskuse o cikánech a Romech. Praha (Karolinum) 2009. 191 s.

Monografie Jiřího Homoláče analyzuje na materiálu internetových diskuzí tzv. diskurz o Romech s ohledem na jeho dvě základní polohy: protiromskou a proromskou. Jde o lingvistickou studii, která popisuje a interpretuje prostředky typicky užívané v neoficiálním psaní o Romech. Autor tak rekonstruuje dva hlavní interpretační repertoáry X („protiromský“) a Y („proromský“) tohoto diskurzu i způsob jejich užití v konkrétních textech, zatímco komunikační „soupeření o to, kdo bude určovat obsah uzlových bodů“ příslušného diskurzu (autor se zaměřil jen na jeden z jeho žánrů), zůstává stranou pozornosti.

Autor ve své studii analyzoval 51 internetových diskuzí a 33 dalších textů, jen diskuze Horváth má rozsah 140 s. Protože se opřel také o své dřívější studie, vyšel tak ještě z daleko širšího materiálu, který je z hlediska analýzy daného diskurzu dostatečně reprezentativní. Omezení jeho reprezentativnosti vyplývají z toho, že internetové diskuze jsou okleštěné o sociální charakteristiky jejich účastníků, i z toho, že jde jen o žánrový výsek diskurzu o Romech. (Podobně to platí i o hodnocení Romů, které nemůže reprezentovat populaci jako celek jednak proto, že diskurzivní praktika je přes svou prominentnost jen jednou ze sociálních praktik, jednak proto, že daná komunikační oblast i téma v ní diskutované je svého druhu „zájmové“ – o hodnocení Romů (majoritní) populaci jako celkem však v této práci ani nejde.)

Vedle analýzy materiálu se autor – zvláště s přihlédnutím k etnometodologii, členské kategorizační analýze a diskurzivní psychologii – kriticky zamýšlí i nad východisky a metodami tzv. kritické analýzy diskurzu (tak se např. kriticky staví k intervenci do komunikace v duchu tzv. politické korektnosti, k níž se hlásí kritická analýza diskurzu, protože např. z hlediska účastníků internetových diskuzí jde o „kontraproduktivní moralizování“ a neoficiálnímu diskurzu se tak navíc dává argument, že jen v jeho rámci se věci pojmenovávají necenzurovaně, pravým jménem). Význam předkládané studie tak spočívá nejen v aktuálním tématu, u něhož se dalo počítat s grantovou podporou výzkumu, či analýze konkrétního materiálu, ale také v hlubším teoretickém zamyšlení nad fungováním neveřejného diskurzu, nad prezentací, konstrukcí a argumentací jeho kategorií i účastníků s ohledem na konkrétní kontext, interpretační repertoáry a každodenní diskurz jako takový i nad možnostmi a limity samotné kritické analýzy diskurzu.

V první kapitole autor nejprve referuje tři školy, které se zabývají analýzou internetických vztahů a jejich (re)produkce v diskurzu: (a) sociokognitivní přístup T. van Dijka (s přihlédnutím k verzi N. Fairclougha), (b) diskurzivně-historickou metodu R. Wodakové a (c) diskurzivní psychologii J. Pottera a M. Wertherellové. Nejen z hlediska rozsahu věnuje největší pozornost diskurzivní psychologii, o níž se v této práci deklarovaně nejvýrazněji opírá, což neznamená, že by ji nereflektoval kriticky (odmítá například ztotožnění diskurzu a interpretačních repertoárů). Další přístupy a práce (Quasthoffová, Foucault aj.) a metody jsou uvedeny ve výčtu teoretických a metodologických východisek práce (etnometodologie, členská kategorizační analýza, hausenblasovská stylistika).

Na tomto pozadí autor vymezuje diskurzivní a nediskurzivní praktiky s důrazem na specifické postavení diskurzivních praktik, které nediskurzivní praktiky osmyslují, definuje pojem diskurz, zabývá se intertextovými vztahy a distribucí textů a vysvětluje, co chápe diskurzem o Romech. V části věnované intertextuálním a interdiskurzivním vztahům se autor s prospěchem opírá o svou monografii k intertextualitě: jasné a operacionalizovatelné rozlišení mezi paradigmatickou a syntagmatickou souvztažností textů v diskurzu (architextový vztah založený na stejném tématu nebo žánru vs. mediální dialogická síť s reálnými intertextovými relacemi a odkazy), který je i rozliše-